

RODBINA (ROD) I SVOJTA (SVOJBINA)

Pravilnost jezičnog izraza može se ostvariti samo uz točno razlikovanje značenja riječi. Katkad zbog bliskog značenja dolazi do kolebanja i nesigurnosti u izboru. Takav je slučaj i s riječima rod, rodbina i svojta, svojbina. To iziskuje potrebu za razlikovanjem značenja i za normiranjem.

Razlika u značenju između rodbine i svojte općenito je poznata, što je već dobro uočio prof. Mate Hraste u svom članku »Nazivi za rodbinu i svojtu«, Jezik, V, str. 1-4. Rodbina označuje srodstvo po krvi, a svojta se stječe stupanjem u brak. Ovakvo razlikovanje u značenju trebalo bi rezultirati i razlikovanjem u književnom jeziku. Međutim u javnoj upotrebi, a i u publikacijama, često dolazi do nedovoljnog diferenciranja u izrazu, tako da se riječ rodbina nepotrebno uzima i za krvno i za nekrvno srodstvo, a situaciju još više otežavaju sinonimi rod i svojbina. I naš poznati jezikoslovac Tomo Maretić u svom »Jezičnom savjetniku« (1924, str. 151) poistovjećuje riječi svojta, rodbina i rod, te ne pravi među njima razlike ni u značenju ni u upotrebi.

Smatram da u književnom jeziku treba razlikovati riječi rodbina i svojta, i to naročito onda kada se želi istaknuti razlika i u značenju. Kada pak nije bitno rodbinsko razlikovanje, nego se hoće naznačiti samo srodbinska veza, tada rodbina može zastupati i svojtu, jer nemamo zajednički izraz za rodbinu i svojtu.

U novijem »Jezičnom savjetniku s gramatikom« S. Pavešića i dr. (1971, str. 272) pošlo se također naprijed u razlikovanju ovih riječi, te se upotreba riječi svojta preporučuje za srodstvo po ženidbi, a riječ rod za srodstvo po krvi. Mislim da se riječ rod danas sve manje upotrebljava u značenju rodbina, a sve više u svom općenitijem značenju, npr. ljudski rod, muški i ženski rod i sl. Zbog toga je riječ rodbina stekla puno opravdanje za upotrebu u književnom jeziku. To više što su riječi s takvim nastavkom dosta proširene u našem jeziku (čazbina, naseobina, postojbina, sudbina, tazbina, zaduž-

bina i druge). Ipak i rod se može upotrebljavati s obzirom na tradiciju i zastupljenost u narodnim govorima, ali u suvremenom književnom jeziku samo kao stilski i izražajna rezerva.

U slučaju sinonima svojta-svojbina ili čak svojdba (u Boki) prednost treba dati starijoj riječi svojta. Oblik svojbina je noviji i nastao je analogijom prema rodbina. Međutim, budući da svojta nema drugog značenja, svojbina se nije proširila niti za nju ima opravdanja (osim tvorbenog) za upotrebu u književnom jeziku.

Prema tome u suvremenom književnom jeziku potrebne su riječi rodbina i svojta jer se one i po značenju razlikuju. Ukoliko razlikovanje po smislu nije bitno, rodbina se može upotrijebiti i u značenju svojta. Istovremeno riječima rodbina i svojta treba dati prednost pred riječima rod i svojbina zbog jezične opravdanosti, prostorne raširenosti i govorne učestalosti.

Franjo Tanocki

BILJEŠKA NA RUBU AR

U AR s. v. *cucak* dano je značenje »pas« i napomena da osim potvrda iz rječnika Jambrešićeva (*cucek*), Voltigijeva (*cucek* i *cucak*) i Vukova (*cucak*) ima jedna potvrda iz pjesme ugarskih Hrvata: *Viruj meni da ju hoću s cucki van zignati* (Jačke 145) i jedna od jednog pisca iz Bosne (G. Martić): »*Leže blago. tvrdac pod tle uđe, a iz njeg se vadina probude. za njom hrčci. za njom cucu huču. jazvi laju, a jehine buču.*« Potvrda iz Bosne je uredniku nešto sumnjiva s obzirom na značenje, pa se, iako je navodi kod značenja *pas*, ipak ograđuje i veli: ako nije druga riječ.

Oblik *cucu* mogao bi biti od *cucak*. Stoga je urednik i stavio kod te riječi Martićev primjer. Ali smisao konteksta se buni protiv značenja »pas«. Što *pas* ima da radi s vadinama (tj. vampirima), hrčcima, jazvima (tj. jazavcima), jelinama?! To je sasvim druga životna zajednica od one u kojoj ži-

ve cucki. Osim toga vrlo neobično djeluje kad pjesnik kaže za te cucke da huću; hukanje je dosta drugačiji glas od bilo kojega glasa koji smo navikli čuti od psa. Sve nam to nameće, kao što je nametalo i uredniku Rječnika kad je rekao: »ako nije druga riječ«, da mislimo o nekoj drugoj životinji. Samo o kojoj?

Iz navedenih se stihova vidi da pjesnik opisuje neki jezovit noćni događaj u šumi, u kojem sudjeluju vampiri, hrčci, jazavci i sove. Ako imamo na umu s jedne strane pozornicu na kojoj se radnja zbiva i životnu zajednicu u kojoj se zbiva, a s druge strane mogućnosti našega tiskarskog umijeća, lako ćemo dovesti u sklad tekst i dojam pjesme. Treba samo cucima koji huću dodati iznad reda mali znak kao zarez na slovu c pa ćemo odmah začuti čuke kako huću zajedno sa sovama, jazavcima, hrčcima i vampirima — i kosa može da nam se diže od jeze.

Urednik Rječnika je, iako s izvjesnom skepsom, previše vjerovao slagarima i korektorima, koji su tiskajući Osvetnike mjesto *cuci* pročitali u rukopisu ili pogrešno složili *cuci*, pa čuके strpali cucke. Stoga Martićevu potvrdu za riječ *cucak* treba brisati iz AR, a time ujedno gubimo i jedinu zabilježenu štokavsku potvrdu za tu riječ u množini. Šteta!

Slavko Pavešić

JE LI KARLOVAC KAJKAVSKI GRAD?

Među bilješcima uz moj članak »O poštokavljanju mjesnih imena i prezimena« u 1. broju Jezika otisnuta je i tvrdnja »da Karlovac, ako se izuzmu doseljeni ‚purgeri‘ — nije kajkavski grad.« Mnoge je to iznenadilo, a neki su mi se i pismeno obratili dokazujući da je Karlovac kajkavski grad. Najprije moram reći da navedena tvrdnja nije moja. Ja sam napisao da je Karlovac

»kavski grad«. Mislio sam pri tom da pravi Karlovčani ne govore »došel sem« nego »došal sam«, tj. da se u njihovu govoru na mjestu starih poluglasova (jora i jera) nalazi »a« pa Imbri Tkalcu nije bilo teško svoje prezime Tkalec izmijeniti u Tkalac. Na pitanje pak da li je Karlovac kajkavski grad i nije baš tako lako odgovoriti. Karlovac je okružen čakavsko-kajkavskim ili kajkavsko-čakavskim selima. Po podrijetlu su to čakavska sela koja su se znatno kajkavizirala i danas ih je teško uvrstiti samo u jedno, bilo kajkavsko bilo čakavsko područje, iako svi njihovi žitelji govore kaj. Još je složenija jezična situacija u samom gradu Karlovcu. Njegovo stanovništvo formiralo se od pripadnika različitih naših dijalekata. U radu B. Finke i A. Šojata »Karlovački govor« (Hrvatski dijalektološki zbornik, 3, Zagreb, 1973) čitamo o tom: »U suvremenom gradskom kolokvijalnom jeziku supostoje dvije osnovne grupe: čakavsko-kajkavska i štokavska. Prvoj pripada relativno tanak sloj starinačkog hrvatskog stanovništva i velik broj naseljenika iz bliže i dalje karlovačke okolice s čakavsko-kajkavskom, kajkavskom ili čakavskom govornom bazom. Ti se doseljenici obično već u drugoj generaciji stapaju sa starosjediocima i ne čuvaju ni jedne govorne osobine koja bi ih od njih odvajala. Druga je grupa štokavska, koje su nosioci ne samo brojni doseljenici, pretežno s Korduna, Banije i Like, nego i karlovački štokavci čiji su preci u znatnijem broju počeli dolaziti u Karlovac već u 18. stoljeću.« Očito dakle nije točno da Karlovac nije kajkavski grad, kako izlazi prema mojoj bilješci koju ja nisam tako formulirao, nego je do promjene smisla došlo stjecajem složenih okolnosti za vrijeme tiskanja. Međutim, ne može se tvrditi niti suprotno: da je Karlovac samo kajkavski grad, bez obzira na to što mnogo Karlovčana sebe smatra kajkavcima.

Stjepko Težak